

Gr. Klebelsberg Kuno : Világválságban. (Bpest, 1931. 1—361 l. Az Athenaeum kiadása.) Közoktatásügyi miniszterünk kötetbe foglalva adja át nagyközönségünknek a mult év folyamán készült cikkeit, beszédeit. Mindig szerencsés és hasznos gondolat, ha vezető államférfiak nemcsak esetről-esetre, hanem összefoglaló művekben tájékoztatják a közönséget tevékenységük főbb irányairól, terveikről, s ami talán legnagyobb érdeklődésre tarthat számot, eredményeikről is. Különösen áll ez a közoktatásügy kérdéseire, amelyek jórészt szellemi téren mozognak, amelyeket a napi élet hajlandó talán kiküszöbölni az aktuális problémák sorából s amelyek mégis a nemzetnek mindenkor állandó legaktuálisabb kérdései közé tartoznak. Maga a miniszter áll elénk írásaival, a nagy műhely főnöke s vezetője; nem veszi másnak, bizalmas publicistának, tollát igénybe, mint az a multban, vezető politikusoknál, oly általános szokássá vált. Érti is nyílt előtérbe lépésének esetleges taktikai hátrányait, több esetben említést is tesz azokról; de meggyőződése az, hogy kulturális alkotások csak úgy válnak maradandókká, ha felszívódnak a nemzet köztudatába, ha valóban kollektív alkotóerő megnyilvánulásává válnak. Egyenesen provokálta tehát a vitát egyes nagyobbszabású tervei fölött, s volt rá eset, hogy meg is változtatta, vagy el is ejtette tervét a vita folyamán, ha a talajt nem látta még alkalmasnak a megvalósításra. S elégtétellel állapítja meg, hogy az ellenfél könnyű taktikai eszköze: a mai szegénységgel szembeállítani a költséges kulturális alkotásokkal,—

mind kevésbé talált alkalmazásra, úgy a parlamentben, mint a sajtóban, amikor a mult esztendőben új s új eredményekről számolhatott be. A tervek, amelyekkel szemben sok ellenkezés és kritika mutatkozott, sikerekké váltak a közvélemény szemében is, mihelyt megvalósulva láthattuk magunk előtt azokat.

A kötet összefoglaló bevezetése erőteljes vonásokban emeli ki a cikkeknek s beszédeknek, tehát a kultúrpolitikus tevékenységének vezető gondolatait és egyesíti azokat a lélek egy legmélyebb teremtő vágyában a konstruktív magyar gondolat érvényesítésére. Az a boldognak nevezhető vágyakozás ez, amely Széchenyi lelkét eltöltötte; a tragikus legnagyobb magyar agitatorikus munkássága megkezdésének ép a mult év volt százéves jubileumi esztendeje. A «kiművelt emberfő», Széchenyi szerint, voltaképen az egyedüli nemzeti kincs, minden jövő alapja, a valódi államférfiú minden törekvésének végső célja; e nagyszerű emberi felfogás közösségének tudatában emlékezik meg Klebelsberg gróf is Széchenyiről nemcsak ünnepi alkalmakkor, hanem elszórt hírlapi cikkeiben is.

S ez ünnepi alapgondolat hatása ép azzal növekszik, hogy a kisebb, alkalmadtán készült cikkek közvetlen módon, adott esetekkel kapcsolatban, sugározzák ki elénk. Irigylis az illusztris szerző — mint maga mondja — azon cikkíró társait, akik kellő műgondot szentelhetnek munkájuknak, akiknek idejük van arra, hogy cikkeiket kerekítgessék, csiszolgassák. «Az én cikkeim hivatalos munkámnak melléktermékei; úgy jönnek létre, hogy

amikor egy-egy ügycsoporttal foglalkozom, annak előkészítése kép olvasnom kell, megnézem a helyszínét, látok vidékeket s városokat, megismerem embereket, hivatalos és társadalmi vezetőket, s miközben maga a fődolog kialakul, a cselekvés elvi s gyakorlati indítékaiból kisarjadzanak szempontok, bírálatok korábbi állapotokkal és eljárásokkal szemben, meggyőződéssé sűrűsödnek szétszórtan szerzett apró tapasztalatok, amelyekről, úgy hiszem, nem árt a nemzetet tájékoztatni. Törvényjavaslataihoz a miniszter indokolást kapcsol, «én mintegy tetteimnek indokolásaként írom meg cikkeimet, sajnos, műgond nélkül, alig egy félórát vonva el hivatalos tevékenységemtől.» A műgond ez állítólagos hiányát hihetőleg csak a szerző érzi, akit teremtő tevékenysége közben nagy gondok és gondolatok feszítenek; az olvasó élvezi a nagy problémák fölényes készséggel való előadását, a rendkívüli közvetlenséget, amelylyel az író a legsúlyosabb kérdésekkel kapcsolatba tudja őt hozni, szellemi és anyagi részletek műhelytitkaiba beavatni.

Valóban mindenki kezébe való olvasmány, távol az elvont szakszerűség keresésétől; nem hiszük, hogy bárki is a fáradság érzésével tenné le, elolvasása után, a könyvet. A közoktatásügy szakszerűségei csakugyan felolvadnak a Széchenyi szellemében érzett nemzeti értékfejlesztés politikájának alap gondolatában. E tekintetben különös érdeklődésre tarthatnak számot azok a cikkek, amelyek vidéki kultúrközpontok kialakításáról szólnak. Már maga a figyelem is, amit az állam egy vezéregyénisége vidéki városainak kérdéseire fordít, áldásosan ösztönzőleg hathat; s kétségtelen, hogy a vidéki kultúrközpontokban létesített intézmények hatása már most is tapasztalható, a művelődésnek «generátorai és áramfejlesztői» lettek. — Nem csupán területileg érint az író

tolla s az államférfiúi tevékenysége minden sajátos érdeket, hanem a kulturális feladatok minden részletében is; elég erre például csak a testnevelés kérdéseiben írottakra s történetekre utalnunk. A politikus s az író magasabb felfogása és gyakorlati érzéke szívesen tesz említést nemcsak szűkebb munkatársairól, hanem férfiakról is, kiknek érdemeit, országot járván, megismerhette; a föld népe, a városok polgársága, a matróruhas diágyerek, az egyetemi hallgató s a gondterhes szülők társadalma oly minisztert láthat maga előtt, aki sorskérdéseibe mélyen beleélte magát s gondos kézzel igyekszik belenyúlni azokba. A középiskola reformja, a cikkek elolvasása után, kétségtelenül úgy áll mindenki előtt, mint országunk megváltozott világhelyzetének elkerülhetlen következménye; nem kigondolt pedagógiai újítás, — ilyesmitől a szerző annyira távol áll, hogy talán e pontban hallunk tőle egyedül határozottan harcias hangokat; hanem felismerése az élet nemcsak gyakorlati, de mély kulturális követelményeinek is.

Ami más írónál könnyen, elvontan, kényszeredetten hangzanék: visszatekintések egyes kérdések történelmi előzményeire, az Klebelsberg tollából folyva csak növeli a közvetlenség, érthetőség hatását. «A jó megértéshez mindig egy kis történelem kell», — mondja egyszerű természetességgel. Mély történelmi műveltség tudja csak így megkapni elmúlt idők intézményeinek lényegét s természetes kapcsolatba hozni mai életünkkel. Szerencsés készség ez külföldön végzett felvilágosító munkájában is, ahol a magyar nemzet multjának főbb vonásait, a nyugati kultúrával való egybe-forrását, baráti nemzetekkel való történelmi kapcsolatait kellett összefoglalnia.

A kiegyezés korával szembeállítja az «újjaépítés korszakát», amelynek most következnie kell. Nagy korszak-

nak látja a kiegyezés emberöltőjét, mely az országnak képét külsejében belsejében átalakította; ugyanilyen nagy korszaknak kívánja a mi emberöltönket, még nagyobb lendületet, önfeledőzést, munkát várva attól. S mi kívánjuk, forduljon minél több magyar ember Klebelsberg gróf könyvéhez, keresvén a jövő útjait s teendőit; Széchenyi «nevelői optimizmusa», mely a jobb jövő biztosítékát minél több polgár belső értékének kifejlesztésében látja, hatja át Klebelsberg sorait is s bizalmat önt belénk, hogy balszerencsében is, kedvezőtlen világhelyzetben s gazdasági viszonyok között is, magunk dönthetünk sorsunk fölött, a magunk lelki értékeinek és erőinek kiképzése teheti függetlenné s vezetheti boldogulásra nemzetünket.

Hajnal István.

Etelka Hory: L'ultima zarina. Bologna. 1921. Capelli editore. A könyv tartalmát ismerik olvasóink: *Az utolsó cárné* címmel folytatásokban mint első a *Napkelet* közölte. Az olasz fordítás népszerűsítő történelmi művek egy sorozatában jelent meg, ahol az olaszokon kívül *Bainville* és *Paléologue* képviselik a külföldet a fiatal magyar szerzőnél.

A könyv első mondata: «Il principio è quello d'una graziosa fiaba». «Az eleje olyan, mint egy bájos mese.» Később a mese már nem bájos, mind szomorúbb és szomorúbb lesz, de a mesélő hang megmarad. A szerző leírja a cárnő gondjait, a cárevics betegségét a háborút, a különböző intrikákat, amelyeket Rasputin ösztönzésére folytat Nikolajevics nagyherceg, majd a különböző miniszterek és állandóan a duma és elnöke ellen. Ezek a gondok azonban olyanformán hatnak csak, mint egy rossz tündér kellemetlenkedései, aki zaklatja a szegény cárnőt. A százmillió orosz tömeg fölött ellibben a mese, csak annyit vesz belőle észre, amennyi a cárnő gondjainak

megmagyarázására okvetlenül szükséges. Rasputin ellenszenves alakját is kikerüli, amennyire csak lehet, ahogy a kényes izlésű emberek nem szeretik észrevenni az undorító dolgokat. Ez a mesélő hang segíti Hory Etelkát, hogy elegáns tartózkodását meg tudja tartani a legkritikusabb pontokon is, hogy az író érzelmeiből nem lesznek szenvedélyes kitörések.

A mese folyik és az olvasó észre sem veszi, egyszer csak meglevenedik előtte a cárnő alakja. Sűrűn idéz leveleiből, amelyeket a cárnak írt a főhadiszállásra, szinte átadja a hősnőnek a tollat. Belelátunk ebbe a beteg asszonyi lélekbe, megértjük makacsságát, ragaszkodását rossz szelleméhez, Rasputinhoz, mi is csodáljuk a cár gyengéd udvariasságát, amely minden ellenkező tanács ellenére is felesége akaratát segítette diadalra. A többi szereplőt csak a cárnő szemével látjuk: azaz mindenki gyanús, mindenki Rasputin és a dinasztia ellensége. A történelmi események is csak a háttérben játszódnak le. Egy Rasputinhoz hű miniszter kinevezéséért folytatott intrikálás és gyanúsítás sokkal több helyet foglal el a cárnő gondolkodásában, mint például a harctéri helyzet.

Hory Etelkában az utolsó cárnő sorsa nem problémákat ébresztett fel, nem okokat kutatott, nem gondolkodását indította meg, hanem érzelmeire hatott. Sajnálja ezt a szerencsétlen asszonyt. Azok közé az életrajzírók közé tartozik, akik megszeretik hősüket és mindent megbocsátanak neki. Hory Etelka látja, hogy a cárnő mennyi bajt okozott országának és népének, hogy Rasputin befolyásától mennyire nem tud és nem akar szabadulni, hogy milyen fonákul ítélte meg az orosz helyzetet, de nincs egy megrovó szava sem, sőt mindig észreveszi, hogy akkor is jót akart ez a szerencsétlen asszony, amikor a legnagyobb bajokat idézte elő.